

Група 11. Всесвітня історія. Формування постіндустріального світу. Ладиченко 11 клас с. 16-19.

Формування постіндустріального світу

Актуалізація предметних компетентностей

Пригадайте, що вам відомо про рівень технічного прогресу у світі після Другої світової війни. Чим, на вашу думку, пояснюються швидкі зміни?

1. Концепція постіндустріального (інформаційного)

суспільства. Постіндустріальне суспільство - нова стадія суспільного розвитку, яка, на переконання західних учених, приходить на зміну індустріальному суспільству.

Термін «постіндустріалізм» було запроваджено у науковий обіг англійським соціологом А. Пенті ще на початку XX ст. Він дав і його перше визначення: «стан суспільства, яке постане після розвалу індустріалізму». Він запропонував використати цей термін для роздумів про майбутнє у зв'язку з тим, «що індустріалізм приречений».

Уперше після Другої світової війни термін «постіндустріалізм» вжив американець Д. Рісмен у 1958 р. Слідом за ним кілька суспільствознавців, серед яких можна назвати А. Турена, Д. Белла, З. Бжезинського, Е. Тоффлера, Ж. Фурастьє, Й. Масуду й інших, дійшли висновку, що наприкінці 60-х років XX ст. суспільство в розвинутих країнах почало втрачати чимало важливих характеристик індустріального ладу і набувати нових ознак. Це дало підстави говорити про становлення якісно нового соціуму.

Нове суспільство в різних авторів одержало кілька варіантів назви. Крім більш відомого «постіндустріального» з'явилися терміни «інформаційне суспільство» (Й. Масуда, Японія), «технотронне суспільство» (З. Бжезинський, США), «наукове суспільство» (М. Понятовський, Франція), «суперіндустріальна цивілізація» і «третя хвиля» (А. Тоффлер, США) та інші.

Як сформована концепція «постіндустріалізм» склався в 1970-х рр. і пов'язаний з ім'ям професора соціології Гарвардського університету Данієля Белла. 1973 р. він опублікував фундаментальну працю «Прийдешнє постіндустріальне суспільство».

Згідно з концепцією постіндустріального суспільства виокремлюють три його стадії:

- аграрну (доіндустріальну) (переважає сільське господарство);
- індустріальну (переважає промисловість);
- постіндустріальну (переважає сфера послуг).

Основними інститутами (формами соціальної організації) на першій стадії були церква й армія, на другій - корпорація, на третій - університети, що здійснюють організацію теоретичних знань. Науковий потенціал визначає могутність держави, на противагу попередній стадії, де таку могутність визначав потенціал промисловий.

Постіндустріальне суспільство передбачає виникнення інтелектуального класу, представники якого на політичному рівні виступають як консультанти, експерти або

технократи. Тобто центральною ознакою постіндустріального суспільства є панування науки, наукових знань, зміни у структурі суспільства. Основними елементами цієї структури стають університети, наукові інститути, науково-дослідні організації.

Доступність інформаційної техніки і технологій приводить до того, що все більше інтелектуальних працівників одержують можливість індивідуального виробництва інформаційних продуктів, що найчастіше високо оцінюється. Ознаками цього класу є також затребуваність його представників у різних структурних елементах соціальної ієрархії, а також виняткова мобільність.

З іншого боку, у постіндустріальному суспільстві чимало людей, які не володіють ані знаннями, необхідними у високотехнологічних виробництвах, ані можливостями отримати освіту, ані особливими здібностями. Вони опиняються у становищі або «працюючої бідноти (working poor)», або нижчого «пригніченого» класу (underclass). Сюди входять найбільш знедолені прошарки суспільства. До цієї категорії нині належить не менше третини населення постіндустріальних країн.

В основу класового поділу постіндустріального суспільства Белл покладає принцип знань і кваліфікації і виділяє, відповідно, чотири основні класи:

- фахівці (учені, інженери, економісти);
- техніки і напівфахівці;
- службовці;
- робітники, зайняті фізичною працею.

Концепція Белла, як і інші концепції «трансформації капіталізму», заснована на реальних фактах, тенденціях капіталістичного розвитку. Проте вчений не передбачав того, що процеси виробництва продовжуватимуть спокійно залишатися в епіцентрі капіталістичної моделі накопичення, а наука не зможе стати незалежною від соціальних умов самодостатньою силою, недооцінював роль подальшого розшарування суспільства.

• Розгляньте ілюстрацію. Як ви розумієте її зміст? Аргументуйте.

2. Зміцнення демократії на Заході після Другої світової війни: розширення прав людини. Поширення демократії у другій половині XX ст. стало головним напрямком політичного розвитку країн Західної Європи і Північної Америки. Які ж чинники зумовили демократичні перетворення після Другої світової війни? Важливою рисою процесу демократизації слід вважати, зокрема, розширення прав людини і формування механізмів їх дотримання.

Про зростання уваги світової спільноти до дотримання прав людини свідчить той факт, що крім «Загальної декларації» ООН згодом прийняла понад 80 інших документів у цій

царині. У 1950 р. Рада Європи, що об'єднувала на той час західноєвропейські демократичні країни, ухвалила Європейську конвенцію із захисту прав людини й основних свобод, на основі якої виникли Європейська комісія у справах людини і Європейський суд.

Важливими міжнародними документами з прав людини є також:

- Конвенція про політичні права жінок (1952 р.);
- Конвенція про статус біженців (1951 р.);
- Європейський соціальний статут (1961 р.);
- Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (1965 р.);
- Конвенція про незастосування строку давності до воєнних злочинів і злочинів проти людства (1965 р.);
- Міжнародна конвенція про знищення злочинів апартеїду і покарання за нього (1973 р.);
- Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації стосовно жінок (1979 р.);
- Конвенція про права дитини (1989 р.) та деякі інші.

Основні права людини були зафіксовані й у Заключному акті Наради з питань безпеки і співробітництва, підписаному 1975 р. в Гельсінкі всіма європейськими країнами (крім Албанії), США і Канадою. Фундаментальне значення має включена до Заключного акта Декларація принципів, якими держави-учасниці повинні керуватися у взаємовідносинах. Серед десяти важливих принципів бачимо принцип поважання прав людини й основних свобод, зокрема свободу думки, совісті, релігії та переконань.

Паралельно з міжнародним та регіональним декларуванням прав людини відбувався процес їх закріплення в окремих країнах. Відтак, можна стверджувати, що у більшості країн Заходу в цей період відбувалося становлення правової держави - державної системи, для якої характерна вищість прав людини, рівність незалежно від етнічного походження, мови, релігійного віросповідання тощо. Це можна простежити на прикладі нових конституцій, ухвалених у перші повоєнні роки.

МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ

Усі громадяни володіють однаковою громадянською гідністю і рівні перед законом, незважаючи на стать, расу, мову, релігію, політичні переконання, особисте і соціальне становище. Завдання республіки - усувати економічні і соціальні перешкоди, які, обмежуючи свободу і рівність громадян, перешкоджають повноцінному розвитку людської особистості й ефективній участі всіх робітників у політичній, економічній і соціальній організації країни.

(Із конституції Італії)

Проаналізувавши міжнародні документи, можна дійти висновку, що упродовж другої половини ХХ - початку ХХІ ст. перелік основних прав і свобод людини суттєво розширився. Якщо одразу після завершення війни новацією було декларування прав людини на працю, охорону здоров'я, освіту, відпочинок, соціальну допомогу, то починаючи з 1970-х рр. дедалі активніше заговорили про право людини на нормальне екологічне середовище для проживання. Згодом феміністичний рух досяг закріплення різноманітних прав жінок у низці міжнародних документів.

Із розвитком нових інформаційних технологій і створенням різних електронних баз даних актуальним стало питання про право на вільний доступ до інформації, а конференція ООН у справах людини у 1993 р. визнала невід'ємним правом людини

право на розвиток. Водночас після Другої світової війни намітилась тенденція до прискіпливішого контролю за дотриманням прав і свобод людини. Так, у конституціях Італії та ФРН, наприклад, записано, що кожен громадянин, який користується наданими йому правами на шкоду основам вільного демократичного порядку, позбавляється цих прав за рішенням конституційного суду.

Окрім судового контролю, почали створюватись спеціальні контрольні органи, покликані стежити за дотриманням основних прав і свобод. До них, зокрема, належить створення у багатьох країнах світу спеціального уповноваженого у справах людини - омбудсмена. Уперше така посада була запроваджена у Швеції в 1809 р., згідно з прийнятою в цьому році конституцією («Формою правління»). Довгий час ідея створення омбудсмена не була прийнята в інших правових системах, крім шведської. Однак з часом посада омбудсмена була введена за шведською моделлю і в інших країнах Північної Європи - в 1919 році (після здобуття незалежності від Радянської Росії) у Фінляндії, в 1952 році в Норвегії, через рік у Данії. Першою неєвропейською державою, яка ввела посаду омбудсмена, стала Нова Зеландія в 1962 році, першою соціалістичною - Польща (1987 року). Тепер у 100 країнах світу омбудсмени стоять на сторожі прав і свобод людини.

У США і Канаді цей інститут діє на рівні штатів/провінцій і муніципалітетів, а в європейських країнах - на загальнонаціональному рівні. У 1993 р. рішенням ООН було засновано посаду Комісара у справах людини - своєрідного світового омбудсмена. Верховний комісар призначається Генеральним секретарем ООН і затверджується Генеральною Асамблеєю на чотирирічний період.

Формуємо предметні компетентності

Хронологічну

1. Коли вперше була запроваджена посада уповноваженого у справах людини?
2. У якому році була видана праця Д. Белла «Прийдешнє постіндустріальне суспільство. Досвід соціального прогнозування»?

Інформаційну

Використавши текст підручника та додаткові джерела, зробіть таблицю «Захист прав людини в документах ООН та інших міжнародних організацій у другій половині XX ст.».

Логічну

1. Які три стадії, на думку Д. Белла, пройшло людство в своєму розвитку?
2. Чим постіндустріальне суспільство, як вважає вчений, відрізняється від індустріального в економічній та соціальній сфері?

Аксіологічну

Висловіть своє ставлення до можливого конфлікту між «класом інтелектуалів» та «працюючою біднотою», притаманного постіндустріальному суспільству. Які причини цього конфлікту і в який спосіб його можна розв'язати?

Громадянську

Порівняйте Конституцію України (розділ II) з уривком із Конституції Італії, вміщеним у підручнику на с. 18. Обговоріть у групах, як українська та італійська держави захищають свободи і рівність своїх громадян.

Гендерну

Дізнайтесь, яких прав, закріплених у міжнародних документах, домоглися жінки за останні десятиріччя.

Дати і події

1970 р. - Д. Белл проголосив свою концепцію «постіндустріального суспільства»

1993 р. - рішенням ООН засновано посаду Комісара у справах людини